

**Новгородівська середня загальноосвітня школа
I-III ступенів №7**

Українська література

Тема уроку: Григійр Тютюнник. Новела "Три зозулі з поклоном".
Вічна загадка кохання.

***Підготувала
вчитель української
мови
та літератури
Прошакова О.В.***

Тема: Григір Тютюнник. Новела "Три зозулі з поклоном". Вічна загадка кохання.

Мета: навчити учнів розуміти ідейно-художній зміст новели, висловлювати власну думку про прочитане, розвивати навички аналізу літературного образу твору, логічне мислення, творчу уяву й аналітичне мислення, мовленнєву компетенцію, сприяти співпраці, виховувати повагу до людини, літературні смаки.

Обладнання: тексти; портрет Григора Тютюнника, ілюстрації до новели, виставка творів, запис пісні «Летіла зозуля...», музика Сергія Прокоф'єва, проектор та екран, фрагмент кінофільму «Анна Кареніна», вишиті рушники, колоски пшениці, запалена свіча.

Тип уроку: засвоєння нового матеріалу.

Методи й форми роботи: пошукова робота, бесіда, самостійна, творча, індивідуальна.

Епіграф: «Любові Всевишній присвячується» (Григір Тютюнник).

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Сприйняття та засвоєння учнями нового матеріалу.

Виходить учениця, запалює перед портретом Григора Тютюнника свічку і читає вірш Григорія Булаха «Дві пелюстки», присвячений пам'яті Григора Тютюнника.

Григір. Свіча. Два томики прози.

От і все. От і вся моя всень.

А ще — грудня киплячі морози

В августійно-сонячний день.

От і все. Ще, пак, біль у куточках

Таємничо-вольтерівських вуст.

І ще білого снігу сорочка

І гаптована стрічка з Хуст.

А іще ж бо, іще — очі пекучі

Й шевелюри посріблена ніч,

Ну, а ще — хвацько звихрений кучер,
Мов підкову, хто кинув навстріч.
І ні жодного натяку смерті,
Тільки воля круга поміж брів,
Та, яку вже — ні вбити, ні стерти,
І не треба тут зайвих слів.
Григір. Свіча. Два томики прози.
От і все. От і вся моя всень.
П'яте грудня. Киплячі морози.
Августійно-сонячний день.

Учитель. Щоденне життя, звичне, буденне, нерідко проживаємо похапцем, майже автоматично, не помічаючи в ньому чогось цікавого, важливого. Лишаються осторонь його прикмети вічності. Щоб це відчутти, треба бути справжнім митцем, таким, як Григір Тютюнник.

Найдорожчою темою, а отже, й ідеалом для Григора Тютюнника завжди були Доброта, Самовідданість і Милосердя людської душі.

І, дійсно, про Григора Тютюнника можна з цілковитою впевненістю сказати, що він жив, як писав, а писав, як жив. Пам'ять про нього закарбована в його прекрасних творах.

Тема уроку. Григір Тютюнник. «Три зозулі з поклоном». Вічна загадка любові.

Учитель. Шановні друзі! Ви опрацювали зміст новели. Скажіть, будь ласка, який твір називаємо новелою?

1-й учень. *Новела* — твір порівняно невеликого розміру, в якому автор осмислює якесь соціальне питання і при цьому засобами художнього слова глибоко розкриває психологію персонажів, їхню поведінку, настрої, почуття, переживання.

Учитель.

Учениці _____ було дано індивідуальне завдання: з'ясувати, на основі чого була написана новела?

Учениця. Поштовхом до написання новели стала, здавалось би, незначна подія. Було то 1976 року. До Ірпінського будинку творчості завітав сліпий бандурист. Серед пісень, які він виконував, особливо вразила одна — «Летіла зозуля через мою хату...». Йшлося в ній не просто про нещасливе кохання, а й про вічне непереборне ніким і нічим страждання людини. Григій ураз підхопився і побіг до себе в кімнату. Про це розповідають очевидці. Так народилась новела «Три зозулі з поклоном» — одна з найчарівніших перлин української літератури ХХ ст.

Прослухайте цю пісню у виконанні Ніни Матвієнко.

Пісня «Летіла зозуля через мою хату...».

Учитель. Скажіть, будь ласка, в чому полягає автобіографічність новели?

Учениця. Батька Григора Тютюнника, героя новели, звали Михайло. Осіннього холодного дня 1937 року його заарештували й вивезли з рідної Шилівки до Полтави, а згодом далі й далі на край світу, аж до «Сибіру несходимого», де він і загинув — це пам'ятає п'ятилітній Григій, що, плачучи, біг за возом.

Учениця. А ще і в новелі, і в сімейному житті була жінка, яка кохала Михайла. У своєму щоденнику Григій Тютюнник писав: «Я виношую ще один жіночий образ. Образ жінки, котра дуже любила мого батька. Коли у нас сталося нещастя, мама в горі кинулася саме до неї. Жінка була набагато старша за батька і за маму. Але обоє, батько й мати, ніколи не посміли зневажити ту любов, велику і безвзаємну. Отож Марія пекла коржики, збирала все необхідне, бо мама ридала та побивалась. Удвох вони й поїхали розшукувати батька, не знаючи, що слід його загубився вже навіки... Ти подивись, яке благородство й краса обох жінок, самозреченість моєї тоді ще зовсім молодій мами... Мабуть, одна вона в цілій світі шукала підтримки в своїй суперниці, співчувала їй і жаліла».

Учитель. Зачитайте епіграф до новели «Три — зозулі з поклоном»? Скажіть, будь ласка, як ви його розумієте?

Учениця. Епіграф-посвята звучить так: «Любові всевишній присвячується». Всевишній в українській мові вживається лише зі словом Бог. Митець підкреслює велич найпрекраснішого людського почуття – кохання.

Учень. Любов у новелі Тютюнника – втілення високої християнської цінності, яка підносить людину над буденністю, очищує її душу.

Учениця. Це гімн людині, яка здатна осягнути небесне.

Григір Тютюнник показав у новелі безконечний любовний процес, у якому кохання — це вміння віддавати.

Учениця. Новела, справді, розкриває значення епіграфу через стосунки головних героїв: Марфи, Михайла, Софії. Кохання — це й є та сила, та невловима сутність, що поєднує їх. Воно присутнє водночас скрізь і ніде, бо кожний персонаж, сповнений кохання, є по-своєму самотнім. Але кохання є в душі кожного героя твору.

Учитель. Чи є на землі людина, яка б не хотіла кохати та бути коханою, яка б не мріяла про взаємність почуттів. Мабуть, немає.

На попередньому уроці проводилося опитування за анкетною:

1. Що таке кохання?
2. Кохати чи бути коханим?

Експертна група, проаналізувавши анкети, ознайомить вас із результатом.

Виступ експертної групи. Першим питанням анкети було: що таке кохання? Більшість із вас вважає, що це взаєморозуміння і взаємоповага. А ще є такі визначення:

- незвичайне почуття, яке не можна описати;
- диво, яке не можна пояснити;
- найкращий скарб, який дало нам життя;
- єдність людських душ і сердець;
- святе почуття, яке завжди берегтимеш у своєму серці.

Учитель. А як на це питання відповідає у новелі Григір Тютюнник?

(Відповідь. У новелі це — любов душ, тобто любов вищого за тілесний

рівня. Це кохання, в якому залишається кожен чесним перед самим собою. Це безпретензійне кохання, в якому не було й тіні заздрощів та суперництва.)

Виступ експертної групи. Друге питання анкети є таке:

Кохати чи бути коханим?

Отже, якби мені довелось вибирати між кохати і бути коханим: 12% з вас вибрали «кохати»:

- приємно, коли тебе кохають, та кохати самому – краще;
- краще самому страждати від нерозділеного кохання, ніж бачити, як хтось страждає від того, що ти не можеш відповісти взаємністю;
- кохати хоч з маленькою надією бути колись коханим.

88% вибрали «бути коханим». Вони пояснюють свій вибір так:

- приємно відчувати, що ти комусь потрібна, що без тебе чиєсь життя – мука;
- на світі легше жити, коли знаєш, що десь є людина, яка заради тебе готова на все.

Учитель. Наша новела «Три зозулі з поклоном» присвячена коханню, великому, палкому, яке прийшло само. Воно гріє, воно пече, воно сповнене горем самотності.

Учитель. Назвати головних героїв новели «Три зозулі з поклоном»? Група учнів отримала заздалегідь завдання, визначити, як тлумачаться їхні імена.

Відповідь учнів. *Ім'я Марфа* походить з давньоарамійської мови, означає: «володарка, наставниця». Цілеспрямована, настійлива, емоційна. Рішуча, впевнена в собі, ніколи не втрачає присутності духу навіть у найскладніших ситуаціях. У неї розвинуте почуття особистої гідності. Марфа любить бувати в оточенні людей. Вона однолюбка. Віддана сім'ї.

Ім'я Софія — давньогрецького походження. Означає «мудрість». Ніжна. Делікатна. Не плакса. Не рохля. Добра. На Софію завжди можна покластися. Якщо треба, віддасть останнє. Принципова. Готова від-

стоювати свої ідеї. Рідні посідають важливе місце в її житті. Добросовісна. Ніколи не відмовить тому, хто потребує допомоги. Вона готова прийняти чужу людину у своєму домі. Щедра в усьому.

Ім'я Михайло походить з давньогрецької. Означає «дуже компанійська людина». Намагається все робити вірно і добре. Наділений логічним складом розуму. Урівноважений. Дуже чуйний. З ним легко спілкуватися. З людьми поводить себе вільно, жартує, є душею компанії.

Учень. За церковним календарем, Марфа була матір'ю преподобного Сімеона Столпника, який ще з дитинства зник. Чоловік Марфи швидко з горя помер. А свята Марфа довго жила самотньо, не втрачаючи надії знайти сина.

Софія жила в Римі. Вона була справжньою християнкою; у покорі й благочесті виховала своїх доньок — Віру, Надію та Любов. Свята Софія була дуже мужньою жінкою, терпеливою, турбувалася за інших.

За церковним календарем, святий Михайло вважається першим охоронцем людей. Він посідає особливе місце серед архангелів. Про святого Михайла складено багато легенд. Одна з них описує як він став охоронцем України-Русі. Святий Михайло був патроном запорозького козацтва.

Учитель. Читаючи новелу, ви звернули увагу на любовний трикутник. Що ви можете про нього сказати?

Учень. У новелі ми бачимо любовний трикутник, у центрі якого символічний образ Душі, що розкриває духовний світ, риси характеру і вдачу героїв, їхні вчинки, щирість почуттів одне до одного. Це історія двох жінок, що кохають одного чоловіка, причому одна з них — його дружина і мати його сина.

Учитель. Давайте ж розкриємо образи новели.

Творча робота. Оберіть персонаж, який вам близький по духу.

Скласти «Одинадцятислів'я», неримований вірш, розкриваючи образ новели. Підібрати цитати до образу.

Відповідь учня.

Софія
 співчутлива
 мудра Софія
 любов до ближнього
 доля мучениці
 образ Божої Матері

Софія просить чоловіка: «Ти, Михайле, хоч би разок глянув на неї. Бачиш, як вона до тебе світиться».

Софія не сердиться на Марфу: «У горі, сину, ні на кого немає серця. Саме горе.»

На запитання сина, чого тітка Марфа Яркова на нього так дивиться, мати відповідає: «Вона любила твого тата. А ти на нього схожий».

Відповідь учня.

Марфа
 тендітна
 віддана Марфа
 страждає через нерозділене кохання
 чисте почуття

«Тонесенька, тендітна — у блаженській вишиваній сорочці з кучерявим світлим волоссям — була молодшою за Михайла. Йому тридцять три, а їй дев'ятнадцять».

Раніше від Софії відчуває, коли тій надходить лист, і просить листоношу дати хоч потримати його в руці — пригортає його до грудей, цілує: «Ну от бачите, нічого я йому не зробила... Тепер несіть Софії. Потім Марфа пташкою летить на роботу, а вітер сушить, не висушить сльози в її очах».

Відповідь учениці.

Михайло
 незламний
 гарний чоловік
 репресії і страждання

чуйна людина
вірність дружині

Портрет Михайла: «Сокіл був, ставний такий, смуглий, очі так і печуть, чорнющі».

Ніжність до дружини: «Обнімаю тебе і несу на руках колиску з сином, доки й житиму».

Учитель. Який же можна зробити висновок щодо образів новели?

Відповідь учня. Кожен з персонажів: Софія, Михайло, Марфа,— сповнені почуття, основою якого є кохання, що є зв'язувальною ланкою між усіма. Голос душі персонажів не сумісний з голосом розуму. Тому персонажі новели не можуть зійти зі шляху, накресленого долею,— їм лишилося йти цим шляхом і страждати.

Відповідь учениці. Треба зробити висновок, що у новелі «Три зозулі з поклоном» провідним є мотив нерозділеного кохання, що не залежить від людської свідомості, волі, бажання, моралі. Воно (кохання) — це ніби дарунок долі, бо не має нічого спільного з буденністю, з життєвими проблемами. А тому любов буде існувати, доки існуватиме людство.

Учитель. Випишіть слова символи з тексту новели? Розкрийте їх.

Відповідь учня. У новелі наявні такі символи: сосна, ріка, ромашка, колосок, зозуля.

Учень. Образ сосни – символ рідного житла, самотності. Сосна біля Карпової хати уособлює самотню Марфу. Сосна, яку посадив Михайло, нашіптує йому уві сні про присутність самотньої жінки, яка його кохає. До сосни подумки звертається наприкінці новели й сам оповідач, а вона, велика «татова сосна», дає йому відповідь: «Тоді не було б тебе».

Учениця. Час — це ріка, води якої згладжують усе. Образ річки з'являється Михайлові уві сні. У новелі вона є також символом. Вона тече там, де росте посажена ним самотня сосна, де його відсутність спустошила душі Софії та Марфи. Проте життя йде, тече, як ріка, змінюється.

Учень. Серед інших символів зустрічається ромашка — символ кохання.

Сидить Марфа на поріжку й обриває пелюстки на ромашці, шепочучи: «Є, нема: є, нема, є...».

Учениця. Колосок (... синок мій колосок...) — це символ основи життя, адже син Михайла — продовжувач роду.

Учениця. Центральним у новелі є символ зозулі — символ суму, символ душ, тривоги, провіщення, нещастя. Кування зозулі — ніби заклинання, що означає: покинь, забудь, відпусти.

Три зозулі з поклоном — в останньому листі Михайла — це святість трьох душ, що автор втілює їх у трьох образах: Софії, Михайлі, Марфи.

Учитель. Тема кохання - провідна тематика митців світової культури.

І у світовій літературі, і в музиці, і в живопису є чудові зразки.

Вдома ви готували індивідуальні завдання.

Виступи учнів.

I виступ учениці.

Скільки існує людство, стільки й існує кохання. Вашій увазі пропонується творча робота, колаж «Від кохання до жінки народилася все прекраснее на землі». (Додаток додається).

II виступ учня.

У світовій літературі багато письменників торкалися теми кохання, любовного трикутника. Це і Стендаль «Червоне і чорне», і Шолохов «Тихий Дон», і Лев Толстой «Анна Кареніна». У своїй роботі я намагався порівняти почуття людей – художніх персонажів Анни Кареніної та Михайла з новели «Три зозулі з поклоном». Ці образи по-різному виходять із ситуації любовного трикутника. Мене вразив Михайло своєю відданістю родині, єдиному коханню – Софії. Зовсім інший шлях у Анни з роману «Анна Кареніна».

(Розповідь учня за фрагментом кінофільму «Анна Кареніна»).

Богдан Лепкий писав:

Сховай в душі глибоко, ген на споді,
Свій слухний жаль і кривди почуття
Й скажи собі: га, що робити? Годі!

Такий цей світ, таке оце життя.

Любовний трикутник – Анна, її чоловік Каренін та граф Олексій Вронський. Доленосна зустріч на вокзалі. Спалах кохання між Анною та Олексієм. Боротьба героїні між почуттям до Олексія та обов'язком перед сином та чоловіком. І суспільство їй цього не пробачило. І смерть як єдиний спосіб відновити в його серці любов до неї, покарати його, одержати перемогу.

III виступ учениці.

Найбільш людську душу можуть торкнутися палкі слова кохання та звуки музики. Я хочу задекламувати власну поезію, і, на мою думку, вона відповідає музиці Сергія Прокоф'єва до опери «Ромео і Джульєтта».

(Учениця читає власний вірш).

Учитель. Скажіть, будь ласка, що головне в новелі: зображення подій чи вираження почуттів?

Учень. Головне в новелі – вираження почуттів. У своєму щоденнику Григорій Тютюнник писав: «Ніколи не працював над темою. Завжди працюю над почуттями, що живуть навколо мене і в мені».

Учитель. Шановні друзі! Скажіть, чим схвилювала вас ця новела?

Учениця. Мене схвилювали не самі події в новелі, а вираження людських почуттів, зокрема почуттів Софії, Марфи, Михайла.

Учень. Мене схвилювала велика моральна чистота героїв новели «Три зозулі з поклоном,» яку в житті не часто можна зустріти.

Учениця. Мене вразило уміння Григора Тютюнника так психологічно тонко передати у своїй новелі любовний трикутник.

III Підсумок.

Учитель. Домашнім завданням вам було написати твір – мініатюру «Кохання – це...». (Учні зачитують свої твори).

Учитель. Хай у вашій душі назавжди оселиться любов. Станьте чистішою Музикою. І знайдіть, створіть свою Пісню, єдину, щасливу. Хай не лякає вас те, що за велике кохання платять дорого. Воно варте того.

IV. Оцінювання учнів.

V. Домашнє завдання.

Валерій Шевчук. «Дім на горі». Створити опорну схему за темою «Життя та творчість Валерія Шевчука». Індивідуальне завдання.

Пісня до уроку «Летіла зозуля...»
Летіла зозуля через мою хату,
Сіла на калину та й стала кувати.
Зозуля, зозуля! Чого в саду куєш?
Чи ти, зозуленько, моє горе чуєш?
Зозуля кувала, правдоньку сказала,
Що любого мого на світі не стало.
Забігла до хати, стала на порозі.
Забилось серденько, покотились сльози.
Ой любий мій, милий! Де ж тебе узяти?
Чи з воску зліпити, чи намалювати?
Їхали малярі з далекого краю,
Змалювали милого в зеленому гаю.
Змалювали очі, змалювали брови.
Та не змалювали щирої розмови.